

Babits-kötet a siralomházban

Harmincöt éve, 1956. október 23-án a reggel 6.45-kor induló pesti buszjáráttal 8 óra körül Esztergomba érkezik egy fiatal, szép szál energikus művezető. Az esztergomi MÁVAUT-kirendeltségen három szerelőakna építését ellenőrzi. Délben vonaton tér vissza a fővárosba, s miközben intézkedik, hogy a budapesti Útfenntartó Vállalat anyagokat szállítson az esztergomi építkezésre, hírt hall a Petőfi téri tüntetésekről.

S már sodródik is a tömeggel, Déry Tibor, Sinkovits Imre s többek társaságában a Bem-szobor felé tart. Aztán végigszereli a felkelés minden fontos pillanatát. Fegyvert fog; a Tűzoltó utcai osztag parancsnokaként vonul illegálitásra a túlerő elől. Letartóztatják; vádolt- és börtöntársai közül **Eörsi István**, Göncz Árpád, Mécs Imre, Darvas Iván a legismertebbek. Péreben egyetlen tanú, Kádár János meghallgatását kéri, de csak egy „igen magas rangú személyiség felesége” ül nem hivatalos érdeklődőként a tárgyalóteremben; Kádár óvakodott a megjelenéstől.

Halálra ítélik. Kegyelmet nem kér. Harmincévesen felakasztják.

1956 megidézt mártírja, Angyal István magyar-történelem szakos tanárnak készült, ám mert a vulgarizálókkal szemben Lukácsot védte, Andics Erzsébet eltávolította a pesti egyetemről. Munkás, majd művezető lett, de habitusában megmaradt költészettel élő értelmiséginek, s író barátaitól, Fejes Endrőtől, Gáti Józseftől, Abody Bélától, Lukácsy Andrásától sem távolodott el; felesége színművészeti főiskolai hallgató volt. Az a megrendítő és fontos könyv, amit Lukácsy András írt róla (*Felismerem-e Angyal Istvánt?*, Magvető, 1990) nemzedékük sorsának, szellemi és politikai tájékozódásának drámai erajú és drámai jelenetesező foglalat; az én adataim és idézeteim is innen valók.

Angyal István tizenhat évesen megélte Auschwitzban foglaltszökés miatt bitóra került nénje kínhalálát. „Tagkönyv nélküli kommunista” lett, s „magyar hazafi” és „abszolút humanista maradt”, erős „társadalmi indulatosságával” mindig össze tudta egyeztetni igényes irodalmi vonzalmait: Goethe és Thomas Mann, Babits és Radnóti szeretetét. Az ügyvezető „véres zászlós” tüntetésen ő tanította meg a rigmusokat skandaló tömeget arra a jelszóra: „Jöjj el, szabadság, te szülsz nekem rendet!”, s még Leninbe is „belelátta” a költészetet és „saját vágyait”. „Álmodni kell” — idézte az *Allam és forradalom* szerzőjét börtönben írt emlékiratában. Mint „az igazság fanatikusa”, mint a halálraítéltek „közösségének Robespierreje: a megvesztegethetetlen” nézett szembe a Tutsek-vérbíróssággal, s

midőn már tudta, hogy „drámai vétségét — a naivitást” (ahogy éles pontossággal Lukácsy András definiál) akasztófa torolja meg, a „másik létállapotra készülve” is az önfegyelm, az emberi méltóság, a műveltség rendületlen elkötelezettje maradt. 1957 karácsonyan Radnótinak zsebkendőre himzett sorait juttatta ki üzenetként a börtönből: „Tajtékos égen fut a hold, csodálkozom, hogy élek.” Radnótinál a hold nem fut, hanem ring, de ez az Angyal István emlékezetében megőrzött vagy átalakult börtönváltozat is költészet: a békésebb ring izgatottabb-idegesebb variánsa. Talán a tenyérnyi cella-égen érzékelté így — költő módján — futni a holdat, azaz a felhőket a hold előtt, hiszen „a líra logika, de nem tudomány”; azért költészet a költészet, hogy a hold fusson, ne a felhő, hogy a nyír rózsa ezüst derűvel a szellőcskét, ne a szél fújja a falevelet.

Göncz Árpád — a Bibó-per másodrendű vádlottja, aki Bibóval együtt alighanem Nehru közbelépésének köszönhetette életét — úgy emlékezik Angyal Istvánra: „Kezembe került egy könyv, amelynek első lapján ott a túvel kiszürkált szöveg, Pista üzenete, melyben közli, hogy hiálára ítélték, ki fogják végezni, tartsum meg emlékezetünkben.” Ezt a könyvet sajnos nem ismerjük, de megnevezhető Angyal István börtönbeli olvasmányainak legnevezetesebbje, egy Babits-kötet, az *Összes versek* 1945. évi Franklin-kiadása. Lukácsy Andrásról kapta, s a halálraítélte „szegényes börtönhagyatékából” — az *Allam és forradalom*-mal együtt — Sánta Ágneshez került vissza, akinél ma is megvan. Mint számon tartandó irodalmi ereklyére, mint olyan Babits-kötetbe hívom fel rá a figyelmet (elsősorban az esztergomi Babits Mihály városi könyvtárét), amely megérdemli, hogy majdan közgyűjteményben őriztessék.

Ez a Babits-verseskönyv volt Angyal István utolsó olvasmánya a siralomházban.

A kivégzését várónak már nem kellett túszerűsokkal rejtjeleznie üzeneteit: ráírhatott az üres laprészekre. Angyal István saját börtönverseit rótt Babits könyvébe (óvatosságból álneven jelezve azokat); az egyiket az *Esti kérdés* alá. „Vagy vedd példának a piciny fűszálat: / miért nő a fű, hogyha majd leszárad? / miért szárad le, hogyha újra nő?” — olvashatta saját verskísérletét fölött a létértelmező babitsi kérdést. Saját sorsának, áldozatának értelmét lelhetette fel benne: „leszárad” most, s majd „újra nő”. Angyal István kedves Babits-verse a *Jónás imája* volt. Erre is rálapozhatott ama utolsó Kozma utcai hajnalon. A *Jónás imájá*-t a Franklin-kiadásban a tipográfiai véletlen is kiemelte, a

495. jobb oldali páratlan lapra szedték, előtte fél, utána egész üres oldal:

Hozzám már hűtlenek lettek a szavak, / vagy én lettem mint túláradt patak / oly tétova céltalan parttalan

Oh bár adna a Gazda patakom sodrának medret, — — — — — / mielőtt egy még vadabb és örök, Cethal szájában végképp eltűnök, / a régi hangot s szavaim hibátlan hadsorra állván, mint Ő súgja, bátran / szólhassak s mint rossz gégemből telik / és ne fáradjak bele esteleg / vagy míg az égi és nínivei hatalmak / engedik hogy beszéljek s meg ne haljak.

A Költőnek még két szűk évig adatott „rossz gégéből” szólnia; az Elítélt torkát, ahogy Babits-kötete becsukódott, összeroppantotta a hóhérkötél. De szót Angyal István hozzánk, szót ő mihozzánk ezzel a siralomházi Babits-kötettel mégis: a költészet vigaszt, az emberi tartás hitét és költői hitelét üzenté.

Angyal István nem volt költő, de művészi ízlés, ösztön, megnevező és sürítő készség munkált benne. Nem tudhatta, hogy **Eörsi Istvánhoz** intézett búcsülevelében arról az 1956-os emlékjelről ad pontos víziót, amit a 301-es parcella emlékműpályázatának díjnyertese, Jovánovics György fog megvalósítani: „Nagy rusztikus kő legyen a névtelen csöcselék emléke, amelyből lettünk, amellyel egyikek voltunk, és akikkel együtt tértünk meg.”

A siralomházi Babits-kötet is emlékjel: egy az idő tájt még másodvonalba visszatolt klasszikus költészet megszakíthatatlan életének dokumentuma. Az a Franklinnál 1945-ben megjelent Babits-kötet akkoriban az egyetlen volt, amit Lukácsy András Angyal Istvánnak adhatott, mert egy ifjúsági Babits-válogatást csak 1957-ben jelentetett meg a Móra Kiadó, és csak 1959-ben iktatták Babitsnak erősen megválogatott műveit a Magyar Klasszikusok sorozatába. De a legkülönösebb módon még akkor is: a sorozat saját szerkesztőbizottsága szűdített napi politikai céloktól vezényelt ösztütet Keresztury Desző bevezető tanulmányára. A Nyugat második nemzedékének tekintélyes kritikusa akkor még nem méltathatta szuverén interpretációval Babitsot, de Babits megvédte őt; mint Keresztury emlékezik: a tüzelők beérték „marxista floszkulusokkal”.

Angyal István megóvta nekünk Babits Mihályt a jelképpé lett siralomházi Franklin-kötettel, de őt az *Esti kérdés*, a *Jónás imája* sem védhette meg.

Óra a vesztőhely várt.

Kovács Sándor Iván